

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Projekt **ŠABLONY NA GVM**

registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.5.00/34.0948

III-2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT

1. Mechanika

1. 11. Mechanika tuhého tělesa 1

Autor:	Aleš Trojánek
Jazyk:	čeština
Datum vyhotovení:	červen 2013
Cílová skupina:	žáci gymnázia: 1. ročník čtyřletého studia a 5. ročník osmiletého studia, maturitní ročník, věk 16-19 let
Druh učebního materiálu:	podpora a doplnění výuky fyziky, materiál je určen i pro samostatnou práci žáků
Očekávaný výstup:	žáci si osvojí řešení typických fyzikálních úloh z mechaniky.
Anotace:	Učební materiál obsahuje vzorový příklad a úlohy z části – mechanika tuhého tělesa. Může sloužit při výkladu, procvičování i pro samostatnou práci žáků. Velmi vhodný je pro přípravu k maturitní zkoušce z fyziky.

1. 11. Mechanika tuhého tělesa

Příklad 1

(Jedná se o úlohu 6.2U z [1], s. 84.)

Na drsné podlaze P stojí homogenní trám opřený o dokonale hladkou stěnu S (obr. 1), kde $m = 120 \text{ kg}$, $\alpha = 30^\circ$. Určete síly, kterými působí trám na podlahu a stěnu.

Řešení:

Budeme postupovat takto: Nejprve si určíme (a modrou barvou do obr. zakreslíme) všechny síly, které působí na trám. Jsou to:

- tíhová síla $\vec{F}_G$, kterou působí tíhové pole Země. Její působíště zakreslíme do těžiště trámu.
- síla od stěny, označíme ji $-\vec{F}_{st}$ (míří doprava)
- síla od podlahy $-\vec{F}_p = -\vec{F}_{pv} - \vec{F}_{ps}$, do obr. 1 jsme pro přehlednost zakreslili jen složky této síly

Jestliže je trám v rovnovážné poloze, musí platit:

1. Součet všech sil působících na něj je roven nule:

$$-\vec{F}_{st} + \vec{F}_G + (-\vec{F}_{pv}) + (-\vec{F}_{ps}) = \vec{0}. \quad (1)$$

2. Součet všech momentů sil, které na trám působí, vzhledem k libovolné přímce kolmé na rovinu, v níž leží působící síly, je roven nule. Zvolíme přímku kolmou na rovinu nákresny, která prochází bodem P. Postupně dojdeme k rovnici:

$$mg \frac{l}{2} \sin \alpha = F_{st} l \cos \alpha \quad (2)$$

(Do obr. 1 jsme jako pomůcku pro výpočet momentů sil zakreslili i „kolmé“ složky sil $\vec{F}_G$ a $-\vec{F}_{st}$. Rovnici (2) podrobně zdůvodněte.)

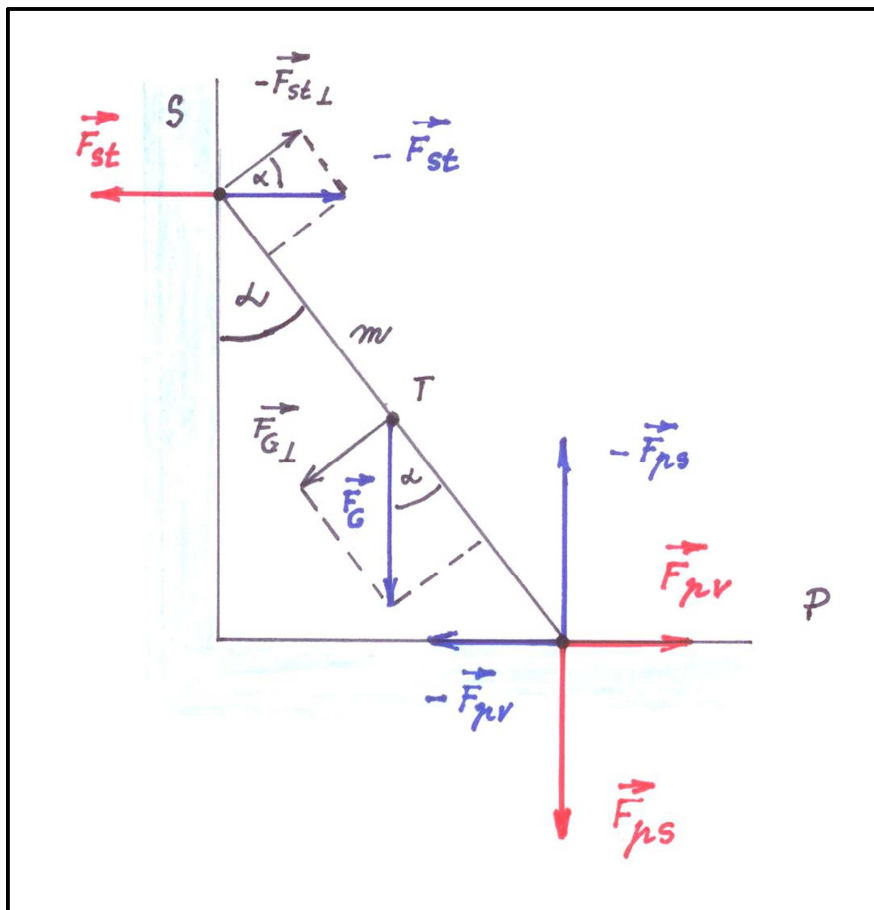
Z rovnic (1) a (2) vypočteme: $F_{ps} = F_G = \dots = 1\,200 \text{ N}$

$$F_{st} = F_{pv} = \frac{mg}{2\sqrt{3}} = \dots = 346 \text{ N}$$

Nyní odpovíme na otázku ze zadání příkladu. Síly, kterými působí trám na podlahu a na stěnu, jsou v obr. 1 zakresleny červeně a platí pro ně:

na podlahu: $\vec{F}_p = \vec{F}_{pv} + \vec{F}_{ps}$, viz obr. 1, $F_{pv} = 346 \text{ N}$, $\vec{F}_{ps} = \vec{F}_G$, $F_{ps} = 1\,200 \text{ N}$,

na stěnu: $\vec{F}_{st}$, $F_{st} = 346 \text{ N}$.

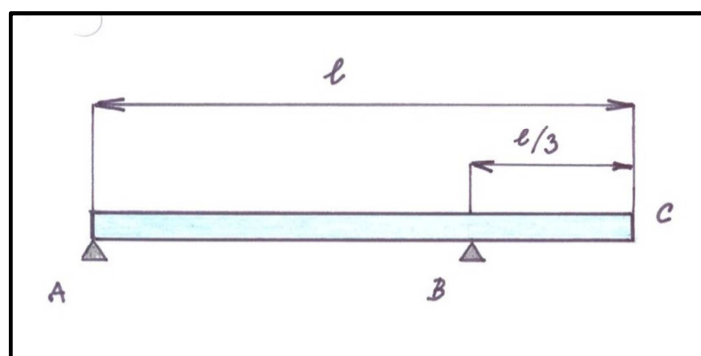

Obr. 1

Úloha 1

(Jedná se úlohu 6.1U z [1], s. 84.)

Pro homogenní nosník naznačený na obr. 2, jehož hmotnost je $m_1 = 200$ kg, řešte úkoly:
 1. Vyjmenujte všechny síly, které působí na nosník, a lze-li to, zakreslete je. 2. Rozhodněte, zda tíhová síla působí na nosník v jeho těžišti, nebo i v jiných bodech. Proč se zakresluje tíhová síla tak, že její působíště je v těžišti? 3. Určete síly $\vec{F}_A, \vec{F}_B$, kterými působí nosník na podpory A, B . 4. Určete síly $\vec{F}_A, \vec{F}_B$, kterými působí nosník na podpory v případě, že v bodě C leží těleso o hmotnosti $m_2 = 40$ kg.

Obr. 2

[Výsledky a poznámky: 1. Tíhová síla působí na všechny části nosníku. Síly od podpor A, B . 2. Tíhová síla působí na všechny body nosníku. Do těžiště se zakresluje proto, že otáčivý moment výsledné tíhové síly umístěné v těžišti je stejný jako otáčivý moment všech tíhových sil působících na elementy tělesa, a to vzhledem k libovolné přímce. 3. Jestliže je nosník v rovnováze, musí být splněny dvě podmínky rovnováhy, viz příklad 1 výše. Postupně tak dostaneme: $\vec{F}_A, \vec{F}_B$ míří svisle dolů, $F_A = 500 \text{ N}, F_B = 1\,500 \text{ N}$, 4. $\vec{F}'_A, \vec{F}'_B$ míří svisle dolů, $F'_A = 300 \text{ N}, F'_B = 2\,100 \text{ N}$.]

Úloha 2

(Jedná se o úlohu 6.3U z [1], s. 84.)

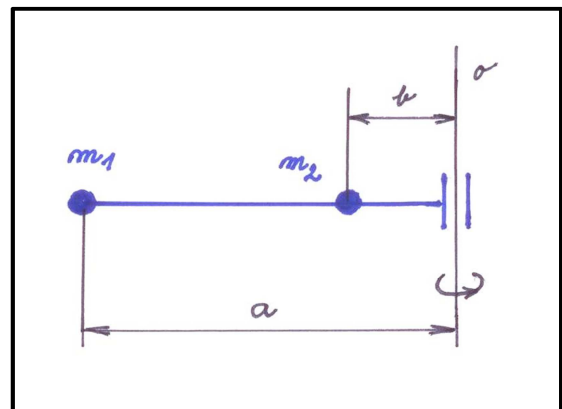
Homogenní tyč o délce 0,8 m a o hmotnosti 0,6 kg kývala kolem vodorovné osy jdoucí koncem tyče kolmo na její osu s maximální úhlovou výchylkou 10° . Určete maximální kinetickou energii tyče. Síly odporu a tření zanedbejte.

[Výsledek: $E_{k\max} = 0,036 \text{ J}$.]

Úloha 3

(Jedná se o úlohu 6.4U z [1], s. 85.)

Na tuhé tyči se zanedbatelnou hmotností jsou připevněna dvě malá tělesa o hmotnostech $m_1 = 0,5 \text{ kg}$, $m_2 = 1,2 \text{ kg}$ podle obr. 3. Přitom je $a = 1 \text{ m}$, $b = 0,4 \text{ m}$. Tyč se otáčí kolem osy o úhlovou rychlostí $\omega = 20 \text{ rad}\cdot\text{s}^{-1}$. Určete: 1. polohu těžiště uvedené soustavy, 2. moment setrvačnosti soustavy vzhledem k ose otáčení, 3. kinetickou energii soustavy. Považujte tělesa za hmotné body.

Obr. 3

[Výsledky: 1. Vzdálenost od osy: $x = 0,576 \text{ m}$, 2. $J = 0,692 \text{ m}^2\cdot\text{kg}$, 3. $E_k = 138,4 \text{ J}$.]

Literatura:

[1] ŠANTAVÝ, I., TROJÁNEK, A.: *Fyzika. Příprava k přijímacím zkouškám na vysoké školy*. Prometheus, Praha 2000. ISBN 80-7196-138-8.

Zdroje obrázků:

Obr. 1- 3 zhotovil Aleš Trojánek a jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení.